

ТЕТЯНА ЧУЙКО

**ОБРАЗНА СИСТЕМА ТВОРІВ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
ПРОЄКТИ «НАЖИВО», «ПОНІВЕЧЕНЕ НЕБО»****THE FIGURATIVE SYSTEM IN THE WORKS DURING
THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR:
NAZHUYVO (LIVE) AND MUTILATED SKY PROJECTS**УДК 7.01:7.071 [75.04, 769.2] (477) «19»
DOI: 10.31500/2309-8155.23.2023.294854**Тетяна Чуйко**кандидат мистецтвознавства, заступник
генерального директора з наукової роботи
Національного музею Тараса Шевченка
e-mail: tanyart@ukr.net**Tetyana Chuyko**PhD in Art Studies,
Deputy General Director for Academic
Work, Taras Shevchenko National Museum
orcid.org/0000-0001-9617-8388

Анотація. Проаналізовано зміни образної системи у творах воєнної тематики від кінця лютого 2022 року до середини 2023 року на прикладі проєктів «Наживо» та «Понівечене небо». На першій виставці проєкту «Наживо» експонувалися твори, якими авторки задекларували укоріненість в культурні шари рідної землі; в другій виставковій експозиції акцент було зроблено на розкритті теми взаємодії людини і всесвіту в часи війни; на третій виставці найбільше проявилась зацікавленість авторок міфологією, що засвідчує глибший рівень мистецького осмислення модерної історії України. Відзначено, що при зміні образної системи, пов'язаної з розширенням тематики та глибиною осмислень драматичних подій, учасниці проєкту «Наживо» зберігають у творах сталі мотиви, як-от образи-архетипи. Учасники проєкту «Понівечене небо» в своїх художніх практиках реалізують результати осмислення власної ідентичності як міцної основи в часи випробувань через вираження укорінення в родину, рід, ширше — рідну землю. Укоріненість, висловлена молодими митцями у власний спосіб, засвідчує тенденцію, проявлену в творах українських художників воєнного часу. Таким чином, для учасників проєктів «Наживо» та «Понівечене небо» в художніх практиках важливим є маркування ідентичності через передачу зв'язку з родом як сім'єю, й родом у сенсі рідної землі, а також уведення подій російсько-української війни в ширший історичний і культурний контекст. Ефективній реалізації творчих устремлінь сприяє розробка образної системи, що характеризується розширенням при виробленні сталих мотивів.

Ключові слова: образна система, воєнна тематика, сталі мотиви, сучасні художні практики.

Постановка проблеми. Різні покоління українських митців із перших днів повномасштабної російсько-української війни осмислюють воєнний досвід у художніх практиках. За понад сімнадцять місяців опору, зокрема культурного, поступово розширилося коло тем, пов'язаних із драматичними воєнними подіями. Це, своєю чергою, привело до розширення образної системи і до увиразнення мотивів, які залишаються сталими, властивими творчості того чи того митця в цей період. Метою статті є аналіз змін образної системи та визначення сталих мотивів у творах воєнної тематики від кінця лютого 2022 року до середини 2023 року на прикладі проєктів «Наживо» (Наталія Кохаль, Олена Толкачова, Ганна Цариковська) та «Понівечене небо» (Дмитро Доценко, Костянтин Лапушен, Марія Шапранова, кураторка —

Ірина Хоменко). Завдання дослідження — визначити характерні особливості образної системи в творах воєнної тематики та відстежити їх розширення; окреслити сталі мотиви, до яких звертаються митці в художній практиці, що пов'язано з глибиною індивідуальних осмислень повномасштабної російсько-української війни, на прикладі проектів «Наживо» та «Понівечене небо».

Виклад основного матеріалу. Яскравим прикладом увиразнення нових смислових акцентів, розширення образної системи в творах воєнної тематики, що уможливила глибина їх мистецького осмислення, став проект «Наживо» (Наталія Кохаль, Олена Толкачова, Ганна Цариковська). Перша виставка в його рамках відбулася в жовтні 2022 року в художній галереї «Митець» Київської організації Національної спілки художників України, друга — у грудні 2022 року в Національному музеї Тараса Шевченка, третя — в квітні 2023 року в Національному музеї «Київська картинна галерея». Проект перебував у постійному розвитку, його доповнювали нові твори, розширювалась його тематика і змінювалась образна система. Водночас можемо визначити мотиви, що лишаються в творах мисткинь незмінними.

Авторки — корінні киянки, династійні художниці, які представляють різні покоління. Для всіх трьох принциповим було залишитися з початком повномасштабного вторгнення в Києві, до того ж, — у самому його центрі, не перестаючи творити. Меседж проекту вони сформулювали так: «Звернення до сакральних символів, форм і знаків (таких, як зображення рослин і птахів, українського вінка, рушників, орнаментальних і декоративних мотивів трипільської культури тощо), філософське переосмислення подій, свідками яких ми були, зумовлено загостреним бажанням зберегти своє унікальне обличчя, культуру і самобутність, бути не космополітичним мешканцем Світу, а *українським* митцем, що тут і зараз разом зі своєю країною і своїм народом творить свою історію».

Перша виставка проекту «Наживо» засвідчила, що за перші майже вісім місяців, які минули після початку повномасштабної агресії, для всіх трьох художниць важливим було укорінення в рідну землю, в її культурні шари. Це укорінення допомагало пережити шок перших днів нападу, важкий час, коли ворог намагався зайти до Києва. І, головне, — не втрачати надії й віри в перемогу України.

Французька філософиня Симон Вей (Simone Weil) зазначила: «Людина має коріння через реальну, активну та природну участь в існуванні спільноти, яка зберігає живими деякі скарби минулого й деякі передчуття майбутнього. Ця участь природна — тобто вона викликана автоматично місцем, народженням, професією, оточенням. Кожна людина потребує багато коренів. Вона потребує сприйняття всієї сукупності морального, інтелектуального, духовного життя через посередництво тих кіл, у які вона природно входить. Взаємовплив різноманітних кіл не менш необхідний, ніж укорінення у природному середовищі» [1, с. 36].

Отож, три різні мистецькі особистості, кожна в своїй манері, звернулися до інтерпретації набутоків народної культури; в творах кожної з них потужно зазвучали архетипи, наснажуючи вітальною силою як самих авторок, так і глядачів.

У філігранних витончених акварельних натюрмортах Н. Кохаль — вінки та букети весняних квітів, що, попри все, прорвалися до життя, на тлі білих рушників із мережкою. Життєтвердим сенсом наповнено оптимістичний блакитний колір незабудок та сонячний жовтий кульбаб у весняних букетах.

У О. Толкачової — лелека, стилізований орнамент, зокрема писанки, звернення до зображення писанки як символу життя, його безсмертя, весняного відродження й добра. Творам художниці властива певна міжжанровість, до прикладу — сюжетно-тематична композиція/краєвид, а також метафоричність образів. В одній із композицій зображено блакитного птаха-лелеку, крила якого відсвічують жовтим кольором сонця; його зображення діагонально ділить аркуш, як увесь світ для авторки, на дві частини: чорну, воєнну, й світлу, в якій се-

ред міста стоїть Софія Київська з блакитним небом над нею. Вічна Софія — символ стійкості киян у всі лихоліття, яких довелося зазнати. Мотив лелеки — один із головних у творах О. Толкачової цього періоду. Символіка його — відома: родинний добробут і ширше — любов до великої родини, якою є рідна земля, Україна. В іншому творі спостерігаємо, як на тлі чорного нічного вікна першого воєнного березня, вікна, заклеєного хрест-на-хрест, ніби в середині яйця-писанки заховалась від снарядів маленька жіноча постать. Велике лелечине крило зі смужкою стилізованого орнаменту з'явилося, осяваючи ніч, захищаючи життя. (Іл. 1.) Особливої пронизливості творам О. Толкачової надає своєрідне накладання інтерпретованого образу-архетипу, як от лелека чи яйце (або писанка), — як вираження укоріненості в Україну — на безпосередні тогочасні спостереження авторки: на обпалену війною землю повертались лелеки, щоб вити гнізда й давати нове життя.

Наймолодша серед учасниць проекту «Наживо», Ганна Цариковська, власну укоріненість у рідну землю як наснажуючу основу виразила через мотив ляльки-мотанки. Барвисті стріи, густо вкриті орнаментом, у які вбрано цей персонаж акварелей художниці, теж працюють на розсіювання мороку, принесеного війною, як загалом лялька-мотанка з давніх-давен — на відведення хвороб і, ширше, — зла. В творах Г. Цариковської відчутний потяг до орнаментів і візерунків, які вона зображає як домінуючі в її художньому світі фрагменти автентики, що органічно вписуються також і в композиції з узагальнено трактованими посталями. Так у її творчість уходить тема людини на війні.

За підзаголовок першої виставки проекту «Наживо» можна взяти слова: «сила і ніжність», бо в кожному аркуші було презентовано трансформацію безмежної ніжності, витонченості в неабияку внутрішню силу — силу опору війні, ворогу, хаосу й злу. Власне, цю силу й давала рідна земля, що її так ніжно люблять авторки.

Друга виставка проекту «Наживо», що відбулася в Національному музеї Тараса Шевченка, не лише познайомила глядачів із новими творами художниць, а й засвідчила ще один рівень осмислень воєнного досвіду: взаємодія людини і всесвіту в часи війни.

Українська філософиня Т. Цимбал, розглядаючи буттєвісне укорінення людини як соціально-філософську проблему, зауважила, що правильне ставлення до буття, до Всесвіту орієнтує людину «на правильне ставлення до інших людей та самої себе на засадах загальнолюдських та етнонаціональних цінностей і смислів культури» [2, с. 14].

У Г. Цариковської зображення стола з вазою, де плаває риба й ростуть дерева, а навколо кружляють клаптики фіолетово-зеленої субстанції, лишивши по собі сліди такої собі перфорації, є водночас образом України, планети і Всесвіту, гармонію якого порушено війною. В іншому аркуші цей великий Всесвіт, що мислиться перш за все через образ України, — що повсякчас акцентовано через зображення елементів орнаменту чи візерунку як незмінного мотиву творів авторки, — інтерпретується як образ людини. Це постать, яка стоїть на колінах, дивлячись на минувшину, що під нею, й простягнувши ліву руку в холодне космічне безмежжя-майбуття. Молода авторка реалізує свій творчий потенціал в контексті традиції, що має тяглість ще від часів Г. Сковороди, його уявлення про «органічну сродність людини з природою та її налаштованість на спорідненість з землею та рідним краєм» [2, с. 41].

В цей час образна система творів художниці характеризується дедалі частішим звертанням до антропоморфних образів — постатей з видовженою «шиєю» та невеликим колом на місці голови. В композиції «Comfort Zone» така постать злітає над світом, який перетворюється після вибуху на руїну. Не лише краєвид позначено вогняною раною, це вибухає весь світ, змінюючи свою структуру: зони комфорту зникають звідусіль, їх немає навіть там, де комусь видається, що війна далеко. (Іл. 2.)

О. Толкачова представила на другій виставці проекту «Наживо» нові твори серії «Із серця Києва», де вона увиразнює свою рецепцію України як цілого світу, всесвіту для неї як

особистості. Художниця, як і в представлених на першій виставці проекту творах, удається до стилізованого орнаменту. Також сталими в її художній практиці цього часу є мотиви лелеки та писанки. В одному з творів майже все художнє поле аркуша вона віддає орнаменту, змальованому в теплій кольоровій гамі. На одному з них відразу впадає в очі солярний символ — сварга, небо Сонця. На тлі цього світу-килима — блакитна писанка, немов фрагмент вікна, що поклеєне навхрест захисними смугами. І лелека в польоті. У творах нової серії писанка інтерпретується і як вікно воєнного Києва, і як око українського світу, пораненого війною.

Н. Кохаль продовжила працю над натюрмортами, для яких характерним є мотив рушника. Тільки тепер квіти розташовано на рушниках із вишивкою червоно-чорними кольорами, а за вазу править гільза. Це протиставлення природної краси й жаху війни художниця продовжує в триптиху «Місто Німфи і Мінотавра», де вводить сили і явища природи, що їх уособлювали німфи, в певне співіснування в межах художнього простору з чудовиськом Мінотавром. Мудрість самої природи, всесвіту має трансформувати хаос, пробуджене чудовисько війни, що вимагає жертв, на перемогу добра, коли квіти повернуть собі білий колір чистоти, на відміну від криваво-червоного палахкотіння в руках Мінотавра.

Третя виставка проекту «Наживо» відбулася в квітні 2023 року в Національному музеї «Київська картинна галерея». Твори Г. Цариковської «Лютий», «Дві стіни» засвідчують розвиток теми, з чим пов'язане розширення їх образної системи при збереженні основних мотивів. При цьому елементи орнаменту, постійно присутнього в переважній більшості композицій, набувають ще більшого рівня стилізації, трансформуючись у особливе декорування шкіри та одягу персонажів, нібито так, крізь пори, проступають емоції мільйонів людей, яких торкнулася війна. До того ж, вони характеризуються колористичною стриманістю, що узгоджується з загальною колористичною концепцією нових серій творів. Антропоморфні образи з'являються в творах серії «Нічні обстріли» дедалі частіше. Тепер вони зображені з опущеними головами, в сірому, світлому коричневому, блакитному, білому кольорах, подекуди використано зелений і синій. На чорному тлі стін і сховищ, за межами яких — воронки від вибухів. Проте розгубленість і страх цілком не поглинають їх. У творі «Моноліти» художниця показує, як вони згруповуються, концентруючись на головній меті: вистояти, вижити, навіть закам'янівши на час. Авторка транслює усвідомлення того, що її персонажі — частина цієї землі, цих вод, цього неба, їх долі пов'язані назавжди. У творах серії «Сфери» Г. Цариковська продовжує розробку теми взаємодії людини і всесвіту в часи війни, змін у макрокосмі і мікркосмі, що є наслідком подій.

Особливістю третьої виставки проекту «Наживо» є той факт, що в представлених творах ще більше проявилась зацікавленість авторок міфологією, а це засвідчує глибший рівень мистецького осмислення модерної історії України. Сталі мотиви, джерелом яких є народна культура, виступають в творах художниць своєрідним маркером ідентичності. Це, зокрема, писанка, яйце, птах. Звернення ж до міфологічних образів презентує осмислення подій російсько-української війни в контексті світової історії. Серія О. Толкачової «Доля» складається з творів «Мінливість», «Крихкість», «Невідворотність». У малюнку «Мінливість» авторка інтерпретує образ богині Афіни, яку вважають покровителькою оборонної війни, з її незмінним атрибутом — веретеном. Ця богиня допомагає своїм обранцям у час найбільшої загрози й небезпеки, веде їх до перемоги. На аркуші «Крихкість» зображено писанку, розпис якої складається з чотирьох різних орнаментів-сегментів, як чотирьох частин України в їх неповторній культурній особливості: Південь, Схід, Захід, Північ. По лініях між цими сегментами писанка перемотана червоною ниткою, що символізує захист від агресії й негативу. У малюнку «Невідворотність» домінуючою в просторі художнього поля аркуша є червона куля — моток ниток Доли, що потрапив сюди від веретена Афіни. Прикметно, що цей твір оздоб-

лено дерев'яною рамою з орнаментом роботи карпатських майстрів. О. Толкачова вдалася до елементів інсталяції, оскільки ця рамка використана не лише як оформлення, оздоба, а, власне, смисловий акцент на підкреслення й максимальне увиразнення приналежності авторки до України, її культури, її Доли в найскладніші часи її модерної історії — в часи війни. Крім того, художниця вдалася до застосування ще й реальної червоної нитки, що з'єднає всі три малюнки, ніби перетікаючи від веретена жінки-богині Афіни через писанку-Україну до клубка в третьому малюнку серії. Випробування, що випали нашій землі — невідворотні, життя — крихке, але Афіна — на боці тих, хто обороняється. Це Доля переможців.

Н. Кохаль також представила нові малюнки, серед яких і ті, де продовжено звернення до міфології. В цьому сенсі вирізняються акварелі «Розмова з чорним птахом» та «Врятуй гніздо». В першій зображено молоду українку в коштовно оздобленому народному строї нареченої. На руці у неї сидить чорний ворон, що віщує дівчині долю. Акварель відсилає глядача до символіки міфічного птаха багатьох народів — ворона. Це — віщий птах, символ вітру, довголіття і передбачливості. (Іл. 3.) На малюнку «Врятуй гніздо» зображено жінку в народному строї, вкритому стилізованим орнаментом та квітковим візерунком. Молодиця стоїть спиною до глядача, простягнувши руки догори, обхопивши ними гніздо, з якого вже випало одне яйце, тож потрібно врятувати два інших. Малюнки свідчать про новий, глибший рівень осмислення теми. В цих композиціях наявні стали мотиви творів Н. Кохаль воєнного періоду на позначення її укоріненості в рідну землю: народний стрій персонажів, його стилізований орнамент; метафоричне трактування птаха, як передвісника доброї долі рідної землі, попри навислу над нею тепер небезпеку, та гнізда — як самої України, Дому, Родини. Яйце є світотворчим початком у міфах багатьох народів світу. Художниця мислить Україну як цілий все-світ. Відтак смисловий і емоційний меседж авторки прочитується: «Врятуй гніздо» / «Врятуй український світ».

У творах із серії «Блекаут» Н. Кохаль досягає того рівня мистецького узагальнення, який надає їм символічного звучання. У акварелі «Свічка» вогонь є символом самого життя й світла, що протистоїть мороку. В малюнку «Мобільний зв'язок» блакитний екран смартфона випромінює світло, що прочитується як потужний струмінь надії, зокрема на неперервність найважливіших для нас зв'язків у часи випробувань.

Три виставкові експозиції проекту «Наживо» засвідчили наявність сталих мотивів у творах Н. Кохаль, О. Толкачової, Г. Цариковської воєнного часу, йдеться насамперед про інтерпретацію шарів народної культури, так і еволюцію образної системи, що пов'язано з глибиною осмислень трагедії та її наслідків. Простежується поетапність у розробці головної теми: укоріненість у рідну землю, особливості взаємодії людини і всесвіту в часи війни, звертання до міфології й міфів для введення подій у ширший контекст. У такий спосіб авторки, увиразнюючи свою ідентичність, підносять тему російсько-української війни на вищий рівень мистецького узагальнення, вводячи драматичні події й опір, зокрема культурний, обставинам у контекст світової історії. Відзначимо, що всі три етапи розгортання теми відповідають концепції буттєвісного укорінення людини. Т. Цимбал зазначає: «за допомогою поняття “укорінення” С. Вейль [Симон Вей. — Ред.] аналізує форми знекорінення буття сучасної людини та обґрунтовує шляхи його подолання. По-перше, як вважає С. Вейль, глобальне знекорінення відбувається під час загарбницьких війн. У цьому разі «позбавлення коріння стає майже смертельною хворобою для поневолених народів» [2, с. 75]. Дослідниця наголошує: «С. Вейль впевнена, що культура, яка не спирається на зв'язок з національними буттєвісними традиціями, втрачає підґрунтя, живлення, руйнуючи тим самим минуле і майбутнє, зчиняючи “найтяжчий злочин”» [2, с. 76].

Прикметно, що перед третьою виставкою проекту «Наживо» у цій же залі Національного музею «Київська картинна галерея» було представлено проект «Понівечене небо» (ку-

раторка Ірина Хоменко). Троє молодих авторів, нещодавніх випускників київських вишів, засвідчили реалізацію індивідуальних пошуків у розкритті воєнної тематики в цьому ж ключі, що дає підстави говорити про певну тенденцію, або ж стратегію, української культурної політики в часи війни, зокрема у візуальному мистецтві.

Випускник НАОМА К. Лапушен — автор інсталяції «Викрадене дитинство». (Іл. 4.) І. Хоменко зазначила, що робота «говорить про життя дитини війни, у якої силою забрали свято, яскравість, навіть буденність». Для молодого митця дитинство — міцна життєва основа, прекрасні дні, коли світ навколо — великий, добрий і барвистий. Тим гостріше переживає він події, адже ще свіжа особиста пам'ять про прекрасний світ, який для наступного покоління вибухнув болем і стражданнями.

Осмыслюючи події російсько-української війни, випускник НАОМА Д. Доценко в полотні «Український ренесанс» надає їм художнього узагальнення, позначаючи філософічність творчої думки. (Іл. 5.) Свіжі рани нашої землі, наслідки звірств російських агресорів у Бучі, Маріуполі, інших містах він прагне вписати в історичний контекст. Україну, що втрачає своє майбутнє в особах представників молодого й наймолодшого поколінь, автор потрактує як світлу сторону на арені одвічної боротьби Добра і Зла. У творі йдеться й про відродження України. На рівні духовному вона вже отримала перемогу, адже велич духу наймолодших її дітей, їх жертвність у цьому контексті вселяє віру в перемогу на рівні фізичному. Масштабна ідея потребувала адекватних засобів втілення, тож художник зосередив увагу на стилістичних особливостях бароко. Це забезпечило необхідну для реалізації задуму монументальність композиції. Завдяки динаміці, спрямованій на передачу стану схвильованості, можна відчутти напругу сучасних трагедій у їх зв'язку з усіма лихами на історичному шляху, яких Україні довелося зазнати від імперії, що, змінюючи назву, лишалась за суттю загарбницькою. Автор дивиться на проблему притаманним бароковій свідомості поглядом, «духовними очима». У такий спосіб духовного бачення, або ж ближчого для національних версій європейського бароко екстатичного інсайту, він водночас вводить мистецьке осмислення української історії в контекст європейського мистецтва.

М. Шапранова, випускниця факультету архітектури, будівництва та дизайну Національного авіаційного університету представила серію колажних творів «Шлях» та скетчбук «Коріння». В колажах серії «Шлях», використовуючи архівні родинні світлини, листівки, креслення, а саме — викройки зі старих журналів, що асоціюються в авторки з мапами, вона розповідає про шлях своєї родини з південного міста Миколаєва, якому присвячено й твір «Найдовша подорож». В своїх роботах М. Шапранова використовує багато червоного кольору, вдаючись таким чином до своєрідного маркування: шлях попередніх поколінь її родини був позначений драматичними зіткненнями з активно-агресивною радянщиною. Події російсько-української війни є тими апокаліптичними проявами, що остаточно змивають рештки радянщини з мапи України майбутнього. З цими творами значною мірою пов'язані й колажі скетчбуку «Коріння». Авторка позиціонує себе як ланку роду, підкреслює власну вкоріненість, зв'язок поколінь. Однак, якщо у серії «Шлях» червоний колір застосовано як маркер радянщини, в координатах якої довелося жити предкам, то в аркушах скетчбуку він увиразнює ще один сенс — пам'ять роду. Пам'ять про ще глибше коріння. І на позначення цього міцного ґрунту М. Шапранова використовує реальну червону нитку. (Іл. 6.) Тепер червоний застосовано як характерний для українського народного строю, зокрема народної культури, де він символізує саме життя. Життя роду, шлях роду і ширше — доля роду, в контексті якої розглядає свою Долю авторка. Прикметно, що в одній із робіт скетчбуку вона також удається до фотозображення птаха в гнізді; й це, як і в О. Толкачової (проект «Наживо») — лелека, символ любові до батьків, до родини, до рідної землі. Оскільки вважалося, що гніздо лелеки приносить щастя, виразно прочитується закладений у твір сенс: пройшовши через апокаліп-

тичний воєнний хаос, нові покоління родини й рідної землі перебуватимуть у цілком інших координатах української історії, пам'ятаючи історію Роду і його Долю.

Отож, троє молодих авторів, які походять із різних міст України, — К. Лапушен (Київ), Д. Доценко (Запоріжжя), М. Шапранова (Миколаїв), — твори яких об'єднані в кураторському проєкті І. Хоменко «Понівечене небо», у своїх художніх практиках засвідчують осмислення власної ідентичності як міцної основи в часи випробувань через вираження укорінення в родині, роді, ширше — в рідній землі. Зважаючи на молодий вік авторів, цілком зрозуміло, що важливим для них є недавній особистісний досвід, відображений в темі дитинства. Йдеться про понівечені долі дітей війни у К. Лапушена; тема загибелі дітей як знищення майбутнього України, що її Д. Доценко мислить як жертвовність заради майбутнього нашої землі, яка вже перемогла на духовному рівні; усвідомлення М. Шапранової себе як наймолодшої ланки роду. Укоріненість, виражена молодими митцями у свій спосіб, дозволяє говорити про певну закономірність, проявлену в творах українських художників воєнного часу. Не менш закономірним є їхнє прагнення ввести події російсько-української війни в ширший контекст світової історії. З цією метою один з митців звертаються до теми дитинства під час війни. Розкриття гострих тем через змалювання дитячої беззахисності є одним із найвідоміших прийомів у історії світового мистецтва. Інший митець транслює це через звернення до екстатичного інсайту європейського бароко. Третя учасниця проєкту «Понівечене небо» осмислює історію роду водночас через пам'ять про його найглибше коріння і шлях через координати тоталітарної системи до її остаточного відходу під час російсько-української війни. В такий спосіб вона презентує художнє осмислення літопису свого роду в історичній перспективі.

Можемо констатувати, що учасники проєкту «Понівечене небо» в той чи той спосіб інтерпретують тему долі: зламані долі дітей війни; долі, жертвовно покладені задля перемоги добра й відродження рідної землі; долі представників одного роду в контексті долі України.

Молоді митці реалізують індивідуальні творчі інтенції, транслюючи при цьому свою громадянську позицію з опертям на набутки моральних авторитетів свого народу. За спостереженням Т. Цимбал, «громадський обов'язок, патріотизм та відповідальність людини перед рідним народом, відповідальність за долю Батьківщини, як основа і спосіб укорінення людини, складають основний глибинний зміст морально-етичної концепції “громадянського гуманізму” Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша та започаткованої ними філософії “відповідального серця”, що виходила на зв'язок з західноєвропейськими уявленнями про ліберальні та демократичні форми соціальної організації людського життя» [2, с. 43].

Висновки. Твори учасників проєктів «Наживо» (Наталія Кохаль, Олена Толкачова, Ганна Цариковська) та «Понівечене небо» (Дмитро Доценко, Костянтин Лапушен, Марія Шапранова, куратор — Ірина Хоменко) засвідчують, що образна система митців адекватно передає укоріненість авторів — у рід, у рідну землю; допомагає ефективно розкрити взаємодію людини і всесвіту в часи війни; вводить — через звертання до міфологічних сюжетів та образів — події російсько-української війни у ширший контекст світової історії. При цьому учасниці проєкту «Наживо», маючи більший досвід художньої практики, зберігають сталі мотиви при розширенні образної системи та дедалі глибшому індивідуальному осмисленні драматичних подій війни. Учасники проєкту «Понівечене небо», тільки-но розпочавши свою проєктну діяльність, успішно підтвердили актуальність тем та образів, які інтерпретували відомі художниці, заразом представивши власний творчий потенціал особистостей, спроможних на філософічну глибину й масштаб мистецького узагальнення.

Література

1. Вейль С. Укорінення. Лист до клірика / Пер. з фр. Київ: Д. Л., 1998. 298 с.
2. Цимбал Т. Буттєвісне укорінення людини як соціально-філософська проблема. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. 219 с.

References

- Weil, S. (1998). *Ukorinennia. Lyst do kliryka* [The Need for Roots. Letter to a Priest]. Kyiv: D. L. [In Ukrainian].
- Tsymbal, T. (2005). *Buttievisne ukorinennia liudyny yak sotsialno-filosofska problema* [Human Existential Rooting as a Socio-Philosophical Problem]. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova [In Ukrainian].

CHUYKO T.

THE FIGURATIVE SYSTEM IN THE WORKS DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: NAZHYVO (LIVE) AND MUTILATED SKY PROJECTS

Abstract. The article analyzes changes of the figurative system in works on military subjects, created in the period from the end of February 2022 to the middle of 2023, focusing on *Nazhyvo* (Live) and *Mutilated Sky* projects. The first exhibition of the *Nazhyvo* project featured works which declared their authors' rootedness in the cultural layers of their homeland; the second exhibition focused on the theme of human interaction with the universe in times of war; the third exhibition showed the authors' interest in mythology, which demonstrates a deeper level of artistic comprehension of Ukraine's modern history. The author highlights that when changing the figurative system due to the expansion of topics and the depth of comprehension of dramatic events, the participants of the *Nazhyvo* project retain constant motifs in their works, such as archetypal images. In their artistic practices, the participants of the *Mutilated Sky* project realize the results of comprehending their own identity as a solid foundation in times of great suffering through the expression of rootedness in their family, community, and, more broadly, their native land. The rootedness expressed by the young artists in their own way confirms the tendency manifested in the works of Ukrainian artists during wartime. Thus, for the participants of the *Nazhyvo* and *Mutilated Sky* projects, it is important to mark identity in their artistic practices by conveying a connection with their ancestry as a family and their ancestry in the sense of their native land, as well as by placing the events of the Russian-Ukrainian war in a broader historical and cultural context. The effective realization of creative aspirations is facilitated by the development of a figurative system characterized by expansion in the development of sustainable motifs.

Keywords: figurative system, war subjects, permanent motifs, contemporary art practices.

Стаття надійшла до редакції 13.07.2023

Ілюстрації

1. Олена Толкачова

2. Ганна Цариковська

3. Наталія Кохаль

4. Костянтин Лапушен

5. Дмитро Доценко

6. Марія Шапранова